

njen užitek, ko vidi, da ji Jérôme nujno sledi, četudi pasivno. Zato se tudi zdi, kakor da Alissa dosega omamljivi vrh kreposti le zato, ker Jérôme sploh ne razvija protisile. Sama je zapisala v neskončno ganljivem dnevniku: »Ubogi Jérôme! Ko bi vendar vedel, da bi moral včasih napraviti samo kretanje, in da te kretanje včasih pričakujem...« In vse do zadnjega svetlika v njenih mislih in besedah sladka podoba drugega, ko ji končno zdrsne iz pretresljivo pričakovanega poslednjega objema in začne sama zadnje svoje zapiske z vzklikom: Ljubosumni Bog...

Toda četudi Ozka vrata niso krščanska izpoved v običajnem smislu, bo zgodovinar francoskega religioznega čustvovanja moral dati njihovem avtorju zanimivo mesto, — kajti podčrtavanje duhovnih neumljivosti ni le istovetno z zdravo in primitivno grozo človeka pred božanskimi silami, marveč predstavlja resnicoljuben napor v teženju po reviziji krščanskega spiritualizma.

Povest je vzorna mojstrovina, do vseh potankosti uravnotežena in združena v zrelo in mirno enoto, polno, odtehtano, tuptam skoraj minuciozno dovršeno. Konflikt ostaja nevzdržno napet tje do tihega in zgoščenega konca, do dramske nasičenosti, kjer tragedija vibrira samo iz svoje polnosti. Človek se neprestano čudi enostavnosti, ki je za njo skrita subtilna zgradba enega najlepših francoskih del, ki pripadajo čisti tradiciji analitičnih romanov, znanih v francoski literaturi iz 17. stoletja. In ko ga človek bere v okusni izdaji slovenskega prevoda, doživi prav zares še večji užitek, kajti prevajalec Božo Vodusek se je Gideovi mirni in očarujoči stvarnosti izredno približal in jo slovensko prepešnil, poleg tega pa še o avtorju za uvod napisal dobro informativno sliko.

Edvard Kocbek

Franz Werfel: Mladostna krivda. Roman. Avtoriziran prevod iz nemščine. Ljubljana. Jugoslovanska knjigarna, 1932. (Leposlovna knjižnica, 7.) Str. 201.

Werfelov roman »Mladostna krivda«, ki je zdaj izšel v nesigniranem prevodu v slovenščini, je zgodba znamenitega in po nadarjenosti v poštev prihajajočih učencev izrednega razreda, ki pač lahko trdi o sebi, da je povsod, kamor je segel, utemeljil nove smeri. O tem ozadju, ali boljše ospredju ro-

mana se čitalec, kateremu figure povesti in njen prostor niso že kako drugače znani, zelo dobro pouči v uvodu, ki ga je napisal S. Škerl; Bland — to je nujno W. Haas, Schulhof Deutsch in Ernst Sebastian Werfel sam in čeprav se morda pri poslednjem osebnem izkazu in genealogiji v romanu ne strinjata z resničnima. Roman nam prikazuje v zastrti avtobiografski metodi življenje ter duševni razvoj grupe studentov z gimnazije sv. Nikolaja v Pragi, »dečkov, ki doraščajo«, da porabim ta primerni izraz Iz. Cankarja, dalje ambijent, ki ga ustvarjajo okrog sebe s svojim revolucionarno-protestirajočim nehanjem ter onega, ki jih je stvoril, napravil take. To prikazovanje se vrši v obliki dnevnika, ki ga prične ob priliki petindvajsetletnice mature pisati glavni junak, preiskovalni sodnik Ernst Sebastian, kot izpoved in obtožbo svojega mladega življenja, k čemur ga je prisilil zagonetni primer Franza Adlerja, morilca, ki ga baš ob tem jubileju ima v preiskovalnem zaporu. Sebastianu se spričo Adlerja vrne pogled v mlada leta ter na zločinsko ravnanje z nekim sošolcem istega imena, vest mu v vsej potankosti predoči mladostno krivdo, ki jo je bil zagrešil nad tem človekom, sili ga, da bi to popravil, toda že v precepu se tako rekoč sname iz cele zadeve, »zakaj kdo ve, morda je vse drugače, nego...« (201) in zapre to povest »v stranski predal svoje velike sodniške pisalne mize« (201).

Werfel se imenuje med glavnimi nosilci nemške ekspresionistične literature in to zlasti zaradi svoje lirike. Sledovi tega gibanja pa so še močno občutni tudi v romanu »Mladostna krivda«, ki je, zgolj umetniško, šibek, sicer pa prepoln drugih vrednot in spoznanj. Bližina spomina in snovi tele avtobiografije ni pomaknila v objektivnejše ravnine, zato je roman večjidel le fabulistično in idejno močan. Važnost tiči zlasti v nazorskih formulacijah in priostrenostih problema ter etičnega konflikta (180: ti si preveč strahopeten za samomor; 181: tvoja volja, sam hotel itd.), ki jih moramo razumeti kot naravno reakcijo zoper naturalizem in ki pomikajo to prozo v bližino primenjenega slovstva s težnjo po propovedi. Značilna je v tej zvezi in nujna oblika avtobiografije, ki je v njej intenziteta misli in subjektivnega prepričanja za ta stilski tip ustvarjanja največja. A tudi stil pripo-

vedovanja sam ni povsem umetniško-predmetno, nego subjektivno-idejno, in kjer to ne, snovnostno strukturiran: ta stil zelo močno razodeva talent Werfla-esejista (61, 69 in dr.), mojstra izdelane besede in duhovite formulacije. V kesnejših delih se opazajo glede tega precejšnje razlike.

Očituje pa že tudi ta roman kakor vse ostalo umetnikovo delo poleg odkritosrčnosti in gorečnosti, vneme učenca, čigar beseda te potegne za seboj, svojine, zelo značilne ne samo zanj, nego tudi za fizijognomijo avstrijske slovstvene umetnosti ter duhovne kulture sploh. V »Mladostni krivdi« misel ne stoji objektivno nad snovjo in njeno dialektiko, nego nastopa kot njena misel, kot njen pomen, skoraj tudi kot njena notranja struktura in nujnost. Odtod prihaja v Werflovo delo tendenca, ki je stvarno ne propoveduje noben stavek in ki je vendar notranji smisel vsakega. Snov se v W. svetu lomi, ulamlja, ljudje so tu polni skritih spreobrnjenj, ki prihajajo prav tako nujno kakor preteklost, v dušah živi pričakovanje kazni, ki je prerazumljiva; nevidni duh veje nad celoto in kar se nam je še pravkar zdelo obseženo le v snovi, vidimo nenadoma transcendirati in padati nazaj kot večni opomin trohnobi. »Kako prav, da se staramo in da nam vsakourni smrt spet in spet izbriše poteze!« (28). Konec tega romana še plačuje tribut manirizmu, v drugih delih pa vidimo W. že pri zadnjih konsekvencah.

S tem bi se bili doteknili ene izmed ločnic med avstrijsko in nemško literaturo. V rajhu cvete literatura zaradi literature, njena spoznanja in inventar vsebujejo sistematičnost, Avstrija z južnoalpsko Nemčijo pa je izdelala tip literature, ki ima v naglobljem pomenu besede politično vrednost in naravo. Praška generacija, kateri pripada Werfel, je morala labilnost avstrijskega državnega položaja sredi čisto slovanskega okolja nedvomno intenzivneje čutiti nego »mladi Dunaj« in paradoksnokomična državnostna hierarhija monarhističnih občutkov, katero W. večkrat persiflira, je morala biti tem Pražanom že izza mladih nog kaj sumljiva firma za naprave, ki so bile obsojene k poginu. Z razpadom monarhije in novo Avstrijo je ta rod prav za prav ostal brez vsake zemeljske domovine in s svojim najslavnejšim predstavnikom, F. Werflom, se rešuje v domovino nove, čiste duhovnosti.

Ravno ustvarjanje tega umetnika moremo smatrati kot čist izraz v duhovno-političnem položaju, ki je precej važen tudi za nas, a tak izraz je bilo tudi delo Hofmannsthalovo, o katerem trdi W. Haas (*Gestalten der Zeit*, str. 145) zelo dobro, da je z Avstrijo izgubil svojo najstarejšo mater.

Vendar bi bilo napačno, tolmačiti te stvari zgolj s vnanjepolitičnih vidikov državnosti in socijalnosti, ko veljajo prav tako močno in nedvomno primarno na čisto duhovnih poljih, to je kot labilnost duha samega, ki ima v gori omenjenih oblikah le svoj funkcionalni izraz. In če kaj, je bila baš zavest te in take labilnosti eden izmed motivov nagiba in nastoja ekspresionizma, ki je vendar umetnost labilnih položajev in zavesti, za katere je vse gotovo, razen današnjosti in gotovosti same (»večno včerajšnjemu, večno jutrišnjemu, nikoli današnjemu«, str. 45) in ki je bila poleg splošne lakote po človeku, po pravem človeku, pač najhujša muka rodu na začetku stoletja. Iz te zagate se je ta rod reševal, kamor in kakor se je vedel in znal, zanikal je vse in veroval v strahove, brez lastne človeškosti je ubijal človeškost drugih, ril je v vrtnice življenja, oglušujoč svojo notranjost z nemirom sveta in zopet z bolno naslado poslušal samega sebe, si stopal za hrbet (»saj se zmerom rad poslušam«, str. 191), ne več verujoč niti sebi, odpadnik od lastnega jaza. Ta notranja razklanost je bila prava intelektualna demonijska, katera se je uspešno in usodno družila z drugo, magično demonijo vere v iracionalstvo, v duhove in strahove in podobno. Etični konflikt romana »Mlad. krivda« nam gotovo daje pravico, da prištevamo W. ekspresionistom (sicer pa je bil ta rod pri Rusih zelo doma, čeprav kaže način krivde avstrijsko, dunajsko šolo), toda še bolj nam daje to pravico svet fantastičnega demonstva, kateremu se ti mladi ljudje predajajo in ki ga pač napajajo podtalni viri judovskega elementa. Tu pa ni dvoma, da je mogel ta anarhični kaos nastati le na tleh, kot jih nudi Praga s svojim ghetom in s podzavestno ter podhistorično osnovo starega demonizma (prim. tudi M. Jarc, *Franz Kafka*, Dis 1931, str. 392). Taiste pojave bi mogli zasledovati tudi v modernem slikarstvu ekspresionizma, ki je kot socijološki izraz zelo judovsko. Ekspresionizem je v avstrijsko in pač tudi v nemško umetnost skoro moral

priti iz Prage, tam so bili zanj dani vsi pogoji kot kontinuiteta tradicije preko baroka, ki mu ni sledil nikak klasicizem kot na pr. na Dunaju, dalje bolj ali manj izključno duhovna usmerjenost nemško-judovskega elementa ter ostrina labilnega položaja. Kajti, — da za konec omenimo še to — barok je v Werflovem in avstrijskem umetnostnem delu sestavina, ki je ne smemo izločiti. Werfla je barok oplodil, bolj nego iz česarkoli, izvira ta umetnik iz teh podlag, katere je vendar doživel ne samo na Dunaju in v Pragi, nego v celi Avstriji. »Barok, ta mesečinski slog«, piše zelo značilno na str. 57, »je praznoval poročno noč z mesecem«, in bilo bi zelo napačno, ako bi smatrali take stvari zgolj za poetična občutja, ko so dejanski del subjektivnega inventarja, kakor je ljubezen do staršev in podobno. In preko te preteklosti faze se v umetnosti v Podonavju in na obronkih Vzhodnih Alp vzdržuje svetla tradicija z najglobljo davnino, s katero more večina nemštva v rajhu občevati le po ogromnem aparatu, ki ga je spravil na dan kot nadomestek za te pretrgane tradicije prosvitljeni klasicizem. Kajti razlikovati moramo tudi v klasicizmu zelo ostro med avstrijsko in nemško obliko, ako pa smo vse to razmislili, smo spoznali, da se stvari, kakršne obravnava W., tičejo v veliki meri tudi nas.

R. Ložar

Franc Terseglav: Med nebom in zemljo. — Velika žena in njen čas. (Sveta Terezija Avilska 1515—1582). Založila Družba sv. Mohorja. Celje, 1931. Str. 160.

Pričujoča knjižica nam odpira razgled na 16. stoletje, torej na dobo, ki je za nas izredno važna radi analogne usodnosti v razvoju zapadnoevropske duhovne kulture. Vsi, ki se te zveze zavedajo, so jo z veseljem pozdravili in z zadovoljstvom sprejeli. Terseglav je z njo zopet izpričal zmožnost, da nam napiše pomembno kulturno-zgodovinsko delo. Seveda zahteva tak spis daljše in mirne poglobitve, da more biti do konca dognan in izklesan. Sedanja avtorjeva zaposlitev je sicer pomagala v veliki meri, da je knjigo živo zasadil sredi časovnih problemov, njegova pronicava miselnost je našla splošno presenetljivo točne in globoke odgovore, pa tudi za nas nov način zasnove in izvedbe. Po drugi strani je pač avtor zakrivil iz istega razloga nekaj malenkostnih pogrešk, ki pa

ne kvarijo celotnega dela, ker ne segajo v bistvo stavljenega problema. Imanentna ocena se mora poglobiti v tehtnost splošnega motrenja opisane dobe in šele potem upoštevati slučajne malenkostne napake. Ker pa se je neka kritika oprla prav na te skoraj nujne podrobnosti, da more celi knjigi odrekati pravo veljavo, zraven tega pa segla mnogo predaleč in jo neosnovano napadla, moramo ugotoviti Terseglavovi knjigi znova njeno pravo mesto.

Mislečemu človeku je takoj jasno, da Terseglav ni imel namena podajati zgodovinske snovi same na sebi, ampak duhovno borbo za spoznavanje, poglobitev in obrambo največjih življenjskih vprašanj 16. stol. Njegov vidik je boj človeštva tiste dobe za oživitev vseh vrednot in lepote v svojem božanskem jedru neomadeževane Cerkve, boj zoper njene vnane in notranje ovire, torej zgodovina njenega trpljenja in zopetnega dviga v boju za večnostne cilje človeštva, za živo resnico pod vodstvom Duha, ki vse preraja, preobraža in razvija. Med nebom in zemljo se vrši borba, med človeškim in božjim elementom. Cilj niso zgodovinski podatki, ampak razgled misleca na nam sorodno dobo, njena analiza in zopetna sinteza. Osebnosti, ki v velikem številu tu nastopajo, stoje v odnosu do metafizičnega reda, dogodki so omenjeni glede na pomen v borbi za nov duhovni red v svetu, vse v živem razmerju s sodobno problematiko. Tako je ob zgodovinski snovi nastala študija, ki se odmika v kraljestvo duha.

Tudi snov sama ni nekaj slučajnega, saj je 16. stoletje pred našim razdobjem čas zadnje najusodnejše preosnove celotne zapadne kulture. Že gospodarstvo je poiskalo povsem novo podlago in težišče na zapadni evropski obali, ko se je odprla Indija in Amerika in je kapital začel odločati v politiki, država se tedaj okrepi v absolutistični smeri, znanost in umetnost stremita iz humanizma in renesanse v nov silen razmah. — Najgloblje pa je Evropa takrat pregledala temelje svojega duhovnega reda — zadnjič pred našo dobo. Po eni strani je dosegel višek boj krščanstva z islamom, po drugi strani je vprašanje reformacije pritiralo duhove v krščanstvu samem do tolikega razdora, da je orožje v naslednjem stoletju moralo odločiti za bistveno sedanjo konfesionalno razmejitev v Evropi. Versko vrenje se